

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

צו תשע"ז

פרשת שבוע

מי מתכסה כאחשורוש? מה מסתתר בערפל אסתר?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

אין כל ספק כי המאורעות המתוארים במגילת אסתר, התרחשו באימפריה הפרסית. אבל גם אין ספק, כי השאלה, מתי התרחשו מאורעות אלה? לוט בערפל. יתכן וגם על תקופה זו נאמר: "כִּי הָיָה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ וְעֶפְלָל לְאֲמִים" (ישעיהו ס' ב). חז"ל דרשו: "אסתר מן התורה מנין? [שנאמר] ואנכי הסתר אסתיר" (חולין קלט ע"ב).

התקופה הפרסית היא תקופה בה רב הנסתר על המגולה, הן מבחינת המקורות בתנ"ך, הן מבחינת המקורות בחז"ל ובדברי הראשונים והן מבחינת הידוע לנו מעולם המחקר, המתבסס על מקורות שמחוץ למסורת ישראל. לא רק שאין מספיק ידע, אלא נוצרה מחלוקת אדירה בין מה שמקובל כמסורת יהודית, לבין המקובל במחקר האקדמי. נציין שתיים מנקודות המחלוקת העיקריות.

א. מה היה אורכה של התקופה בה שלטה האימפריה הפרסית על העולם התרבותי של אותה תקופה? איזור שמכונה בתנ"ך "מהודו ועד כוש" או במושגים של ימינו מנהר האינדוס שבהודו, דרך פקיסטן, טזייקיסטן, קזחסטן, אפגניסטן, טורקמניסטן, אזרביג'אן, ארמניה, גאורגיה, איראן, חלק מרוסיה, חלק מאוקריינה, טורקיה, חלק מיוון, לוב, מצרים, ישראל, לבנון, סוריה, ירדן, עירק וחלק ממדינות המפרץ הפרסי.

על פי מה שמופיע בפשטות במקורותינו, מדובר על 52 שנים, מג' אלפים ש"צ ועד ג' אלפים תמ"ב (עיינו ראש השנה ג ע"ב, סדר עולם רבה פרק כח).

על פי המקובל במחקר, מדובר על 226 שנים, 538 לפנה"ס ועד 312 לפנה"ס.

ב. כמה מלכים מלכו בפרס ומדי באותה תקופה? חז"ל מנו רק שלשה מלכים: כורש, אחשורוש ודריוש. החוקרים מנו אחד עשר מלכים (מדריוש המדי ועד דריוש השלישי). כדי להוסיף "הסתרה" על תקופת אסתר, נציין כי לא נמצא בין מלכי פרס אף מלך בשם אחשורוש. לעומת זאת, בתנ"ך נזכרים שני מלכים שונים בשם זה. האחד מופיע במגילת אסתר ובספר עזרא (ד' ו) והשני מופיע בספר דניאל (ט' א) כאביו של דריוש המדי.

נציע ארבעה דרכים להתמודדות עם פתרון הבעיה.

- פתרון הראשון, המקובל בחלק חשוב של עולם הישיבות, גורס כי אין לנו להשען אלא על דברי חז"ל והמקובל בעולם המחקר איננו מחייב את התייחסותנו.
- פתרון שני אומר שהמסר הרוחני והחשוב, חייב להיות מבוסס רק על הכתובים ודברי חז"ל, כפי שהראשונים פרשו אתם. המחקר ההיסטורי, גם אם הוא צודק, איננו עוסק בפן הרוחני של הדברים.
- הפתרון השלישי טוען שהמחקר טעה. יש וצריך לפרש את העובדות ההיסטוריות בדרך אחרת, המתאימה למקובל בשם חז"ל.
- אנו נעדיף את הפתרון הרביעי, שמקבל את הסתירה כמו שהיא. פתרון שמקבל בהכנעה את העובדה, שיש דברים שעדיין לוטים בערפל לגבי תקופה זו וצריך לחכות בסבלנות עד שיזרח אור החכמה והידע, שיאיר לנו את המציאות ואת דברי חז"ל באור חדש ויתקיים בנו סוף הפסוק שציטטנו בתחילת דברינו: "וְעֶפְלָיִךְ יִזְנַח יִקְנֶךָ וְכְבוֹדוֹ עֲלֶיךָ יִרְאָה" (ישעיהו ס' ב).

במהרה בימינו, אמן!

לרפואה שלימה ומהירה בתוך שאר חולי עמו ישראל
אליהו בן שרה זלדה כרמל רחלי בת רוזי בוסקילה

לע"נ שמואל רוזנהק ז"ל נלב"ע ו' באייר תשע"ג	לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל	לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א אדר א' תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ט

ERETZ HEMDAH

2 Brurya St. P.O.B 8178 Jerusalem 91080

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il

ארץ חמדה ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת הדף היומי

דרישת ציון - זיכרון תוך התנהלות חיים רגילה

הרב אריאל כהן

במשנה (סוכה ג, יב) מובא: "בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה, ובמדינה יום אחד. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי, שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש...". **הגמרא** (סוכה מא ע"א) לומדת שיש לעשות זכר למקדש מהפסוק (ירמיה ל, יז) "כי אעלה ארכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דורש אין לה" – 'דורש אין לה - מכלל דבעיא דרישה'. **החתם סופר** (שם) מבאר שזו הסיבה שאחר חורבן בית ראשון לא זכו לגאולה שלימה, כיוון שלא עשו דרישה לציון, "ובחורבן שני נתעורר רבי יוחנן בן זכאי על זה לעשות דרישה לציון וזכר למקדש כדי שזוכה לגאולה שלמה..." (שם).

מהי משמעות "דרישת ציון"? וכיצד בתקנתו של רבי יוחנן בן זכאי קיימת 'דרישה' זו?

הפועל 'דרש', מופיע בפעם הראשונה בתורה, בהקשר של איסור שפיכות דמים הקיים אף בבני נוח: "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, מיד כל חיה אדרשנו, ומיד האדם מיד איש אחיו אדרוש את נפש האדם" (בראשית ט, ה). הכתוב מדגיש שלוש פעמים את העובדה שעל מעשה כזה אין לעבור בשתיקה והתעלמות. משחרב בית המקדש, קיימת סכנה להתעלמות ושכחה, ושעם ישראל יתרגל חלילה לחיים ללא צורך במקדש, ולכן יש צורך לדרוש את המקדש.

התמודדות עם חשש השכחה וההרגל לחיים ללא מקדש, אנו מוצאים **בגמרא** (בבא בתרא ס' ע"ב): "תנו רבנן כשחרב הבית בשניה, רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין. נטפל להן ר' יהושע, אמר להן: בני, מפני מה אי אתם אוכלין בשר ואין אתם שותין יין? אמרו לו: נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח, ועכשיו בטל? נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח, ועכשיו בטל? אמר להם: אם כן, לחם לא נאכל, שכבר בטלו מנחות! אפשר בפירות. פירות לא נאכל, שכבר בטלו בכורים! אפשר בפירות אחרים. מים לא נשתה, שכבר בטל ניסוך המים! שתקו. אמר להן: בני, בואו ואומר לכם: שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר - שכבר נגזרה גזרה, ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר - שאין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן רוב צבור יכולין לעמוד בה...". לכן, מביאה הגמרא (שם) תקנות חכמים שנועדו ליצור את האיזון בין המשכיות החיים לאי שכחת חורבן ירושלים - כגון השארת חלק לא מסויד בבית בגודל 'אמה על אמה', וכן נתינת אפר בראש החתן ועוד. עניינם של תקנות אלו, שהחיים עקרונית ממשכיכים, אבל אנו נותנים מעט מקום בהקשרים שונים לזכירת המצב האידאלי והרצוי של מקדש. והזיכרון נעשה הן במצב קבוע של בניית בית חדש שאדם מתגורר בו, והן במצבי שמחה ייחודיים כגון בחתונה, שאנו מעלים בהם את זיכרון ירושלים.

רבי יוחנן בן זכאי בתקנתו, מציג התמודדות במישור נוסף עם חשש השכחה. דאגתו היא שהעולם הרוחני – תורני יתרגל למציאות ללא מקדש. רבי יוחנן בן זכאי שעוד לפני החורבן לוקח את האחריות על המשכיות התורה, ומבקש את "יבנה וחכמיה" (על פי גיטין נו ע"ב), מרחיב אחריות זו לעולם הרוחני של כל העם, ולכן הוא לוקח מצווה קיימת בתוך העולם ההלכתי – נטילת לולב, ומכניס בה את זכר המקדש ומצריך שיטלוהו שבעה ימים כמו שנהגו במקדש.

יש לציין שבחירתו של רבי יוחנן בן זכאי במצוות נטילת לולב אינה מקרית:

- א. השוני בין המקדש למדינה במצווה זו נלמד מהפסוק "ושמחתם לפני ה' א-לקיכם שבעת ימים..." (ויקרא כג, מ), ודרשו חז"ל (ספרא אמור יב, ט) שדווקא 'לפני השם' - במקדש, יש ליטול לולב שבעה ימים. כך שיש בכך ביטוי לעובדה שקרבת השם באופן מלא ועוצמתי, קיימת רק במקדש, והעולם הרוחני ללא מקדש הוא חסר. ולכן קיום המצווה כמו שהיה במקדש נועד לחזק בנו את זיכרון המקדש ואת הרצון בבניינו כדי להגיע לעוצמת חיים זו.
- ב. בנטילת לולב אנו נמצאים במקום אחד, אבל אנו מנענעים לכל הכוונים. כך גם בגלות ובחורבן, אף שאנו נמצאים במצב מוגבל, אנו עדיין מחזקים בקרבנו את הידיעה וההרגשה, שזהו מצב זמני וחלקי ומקווים להרחבתו, ואנחנו עתידים לחזור לירושלים ולמקדש ועושים לכך את מירב המאמצים ומנסים לעשות ככל שידינו מגעת.

סיכום: בעקבות חורבן המקדש קיים החשש שעם ישראל יתרגל חלילה למצב ללא מקדש. והגמרא לומדת מהפסוק בירמיה (ל, יז) שיש 'לדרוש את ציון' ולא להתעלם מהמצב, ולעשות זכר למקדש. ואכן חז"ל עשו זאת בתקנות שענו על שני מישורים של שכחה:

1. זיכרון בתוך התנהלות החיים הרגילה – כגון השארת מקום לא מסויד בגודל 'אמה על אמה' בבניין בית חדש, ונתינת אפר בראש החתן (והמנהג הוא לשבור כוס בחופה).
2. זיכרון בתוך העולם הרוחני והתורני – ולכן רבי יוחנן בן זכאי לוקח את מצוות לולב, ומתקן שיקיימו אותה כמו שהיה במקדש.

הספר **משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים)** מאת הרב **נפתלי בר אילן**, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראל של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ח)

Florida, USA

פלורידה, ארצות הברית

סיוון תשע"ב

קריאת המגילה בהברה ספרדית לאשכנזים

שאלה

אחרי שקראתי בקהילתנו את המגילה, בערב וביום, בדקדוק רב, להפתעתי ניגש אליי יהודי ושפך עלי קיתונות של ביקורת, וזאת משום שקראתי בהברה ספרדית ולא הברה אשכנזית ("עֵבְרִיִּים"). ולבסוף אמר לי שילך לשמוע פעם נוספת את המגילה כדי לצאת ידי חובה. הוא טען שבאוצר הפסקים מובאות תשובות האוסרות לבן אשכנז להתפלל בהברה ספרדית, כיוון שאסור לנטוש "מסורת אבות". השבתי לו שדווקא מסורת האבות שלי, על ידי אבי ז"ל, הייתה לקרוא בהברה ספרדית כיוון שעלה לארץ מיד לאחר המלחמה בהיותו ניצול שואה ושינה את הברת התפילה שלו, מהברה אשכנזית להברה ספרדית. שאלותי הן: א. האם אדם יוצא ידי חובת קריאה רק אם קרא בהברה שהיא מסורת אבותיו? ב. האם רשאי לשנות מההברה שהיא מסורת אבותיו? ג. האם יש בעיה למתפלל בהברה ספרדית לבטא את האות נ' בשם ה', "א-דני", בפתח?

תשובה

א. אדם יוצא ידי חובתו¹ אם מתפלל במקום שמתפללים בנוסח או הברה שונה ממנהגו², והוא הדין לגבי קריאת התורה³ וקריאת מגילה⁴. ב. לדעת רוב הפוסקים, לכתחילה, אין לאדם לשנות את נוסחו⁵ והברתו⁶, וזה נכלל בהוראה: "אל תיטוש תורת אמך". יש החולקים על כך וסוברים שמותר לשנות הן את הנוסח⁷ והן את ההברה⁸. יש כמה פוסקים שסוברים שאפילו אם אין לכתחילה לשנות נוסחו או הברתו, מי שהתחנך בהברה מסוימת או נוסח מסוים - אינו חייב לחזור למנהג אבותיו⁹. ג. יש הסוברים שאפילו מי שמתפלל בהברה ספרדית יבטא את הני' שבשם ה' בקמץ, כמנהג האשכנזים¹⁰. אך העיקר להלכה הוא שהמתפלל בהברה ספרדית יבטא גם שם ה' כהברתו¹¹.

¹ עיין שו"ת במראה הבזק (חלק ג סי' א), שם דנו באריכות בהיבטים השונים של סוגיה זו.
² משנה ברורה (סי' סח ס"ק ד) ועיין בספר תפילה כהלכתה (פרק ד הערה לג). נציין כי לשתי ההברות מסורת עתיקה, והיו גם אשכנזים שהתפללו בהברה ספרדית.
³ שו"ת יביע אומר (חלק ו או"ח סי' יא), תפילה כהלכתה (פרק טז הערה ג) בשם הרב הגר"ש אלישיב, מקראי קודש (הרב הררי) הלכות פורים (מהדורה שניה, פרק א הערה מא) בשם הגר"ש אוירבך.
⁴ אמנם, יש אומרים שבקריאת פרשת זכור, שהיא מדאורייתא לחלק מהדעות, חייב לשמוע כפי ההברה שנוהג בה (שו"ת יביע אומר הנ"ל, ותפילה כהלכתה פרק כג הערה שפג). ויש שהסבירו (מקראי קודש הנ"ל, הערה מב בשם הגר"מ אליהו, והערה מ בשם הגר"ש משאש) שאפילו לדעת המחמירים - בדיעבד יצא ידי חובתו אם שמע בהברה שונה. ויש הסוברים (מקראי קודש הנ"ל הערה מא בשם הגר"ש ישראלי, וכן נראה דעת הגר"א נבנצל שם) שלכתחילה מותר לשמוע אפילו פרשת זכור בהברה אחרת, וכן עיקר.
⁵ עיין שו"ת חתם סופר (חלק א או"ח סי' טז), פאת השלחן (חלק א סי' ג, בית ישראל ס"ק לא), שו"ת שואל ומשיב (תליתאה חלק א סי' רמז), משנה ברורה (סי' סח ס"ק ד), אגרות משה (או"ח חלק ב סי' כד).
⁶ עיין שו"ת אורח משפט (סי' טז-יח), שו"ת הר צבי (או"ח חלק א סי' ד), שו"ת אגרות משה (חלק ג סי' ה), שו"ת קול מבשר (חלק ב סי' יב), שו"ת מנחת יצחק (חלק ג סי' ט), שו"ת ציץ אליעזר (חלק ז סי' כח) ושו"ת אז נדברו (חלק ג, סי' מח אות א).
⁷ בשו"ת מהרשד"ם (או"ח סי' לה) כתב שההדרכה של "אל תיטוש תורת אמך" אמורה רק לגבי מנהג שיש בו הרחקת איסור ולא לגבי שינוי נוסח התפילה שאינו אלא מנהג בלבד.
⁸ לדעת שו"ת בני בנינים (חלק ב סי' א), מי שקובע עצמו בבית כנסת מסוים ששם נוהגים להתפלל בהברה השונה ממנהגו - רשאי לשנות ממנהג אבותיו למנהג המקום. ונראה שהוא הדין לענין נוסח התפילה. לדעת הגר"א אוטרמן (תשובתו נדפסה בספר כתר אפרים סי' כג), מותר לישראל אשכנזי להתפלל בהברה ארצישראלית. לדעת מו"ר הגר"א רבינוביץ העיקר הוא כשו"ת מהרשד"ם הנ"ל, והוא הדין לגבי ההברה. וכן כתבו כמה פוסקים שמותר לאשכנזי לעבור להתפלל בנוסח והברה ספרדית, עיין פסקי עזיאל (סי' א), שו"ת ישכיל עבדי (חלק ב או"ח סי' ג, ובחלק ז או"ח סי' ח), יביע אומר (חלק ו או"ח סי' י אותיות ז-ט, ושם סוף אות יא).
⁹ ועלהו לא יבול (הנהגות והדרכות של הגר"ש אוירבך, חלק א עמ' סד), תפילה כהלכתה (פרק ד הערה ד בשם הגר"ח קנייבסקי, החזון איש, והגר"צ אבא שאול).
¹⁰ שו"ת אז נדברו (חלק ג, סי' מח אות א) בשם החזון איש. אבל הגר"י רונטל במשנת יעקב על הרמב"ם (הלכות ברכות ב, ח-ט) טוען שהחזון איש לא סבר כך.
¹¹ שו"ת הגרי"א הרצוג (סי' א), שו"ת הר צבי (או"ח חלק א סי' ד).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
 הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
 ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
 הרב זלמן נחמיה גולדברג
 הרב נחום אליעזר רבינוביץ
 הרב ישראל רוזן

יצא לאור! שו"ת במראה הבזק, חלק שמיני.

תשובות לשאלות מרבני הגולה. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

